

بررسی ساختار جمعیتی شانک زردباله عربی *Acanthopagrus arabicus* در آب‌های

خلیج فارس و دریای عمان

مسطوره دوستدار^۱، فرهاد کی مرام^{۲*}، مهوش سیفعلی^۳، شهلا جمیلی^۲، علی بانی^۴

*farhadkaymaram@gmail.com

- ۱- گروه زیست‌شناسی دریایی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران
 ۲- موسسه تحقیقات علوم شیلاتی کشور، سازمان تحقیقات آموزش و ترویج کشاورزی، تهران، ایران
 ۳- گروه علوم گیاهی، دانشکده علوم زیستی، دانشگاه الزهراء، تهران، ایران
 ۴- گروه زیست‌شناسی، دانشکده علوم، دانشگاه گیلان، رشت، ایران

تاریخ پذیرش: مهر ۱۳۹۶

تاریخ دریافت: خرداد ۱۳۹۶

چکیده

در تحقیق حاضر، گونه‌های موجود خانواده شانک ماهیان در خلیج فارس و دریای عمان و ساختار جمعیتی گونه غالب جنس مهم این خانواده، *Acanthopagrus*، با استفاده از ویژگی‌های ریخت‌سنجی و شمارشی از خرداد ۱۳۹۴ تا اردیبهشت ۱۳۹۵ مورد بررسی قرار گرفتند. شانک ماهیان از ۵ منطقه خوزستان، بوشهر، غرب و شرق تنگه هرمز و سیستان و بلوچستان در آب‌های خلیج فارس و دریای عمان بصورت فصلی نمونه‌برداری شدند. در مجموع ۵۴ ویژگی شامل ۴۱ ویژگی ریخت‌سنجی و ۱۳ ویژگی شمارشی در هر نمونه اندازه‌گیری گردید و ۹ گونه از خانواده شانک ماهیان شامل *Acanthopagrus arabicus*، *Acanthopagrus bifasciatus*، *Rhabdosargus*، *Diplodus sargus kotschy*، *Crenidense crenidens*، *Argyrops spinifer*، *Acanthopagrus berda* و *Rhabdosargus sarba jaffara* در آب‌های خلیج فارس و دریای عمان شناسایی شدند. همچنین در بررسی ساختار جمعیتی شانک زردباله عربی *Acanthopagrus arabicus* نتایج حاصل از بررسی آزمون دانکن بر روی طول استاندارد، آنالیز طبقه‌بندی ویژگی‌های ریخت‌سنجی و شمارشی، آزمون تجزیه به مولفه‌های اصلی (PCA)، آنالیز و تحلیل تابع متمایز کننده (DFA) و آزمون خوشه‌ای (Cluster) بر روی ویژگی‌های ریخت‌سنجی و شمارشی نشان داد که نمونه‌های مورد مطالعه در ۵ منطقه دارای اختلاف معنی‌داری بودند ($p < 0/05$) که بیانگر وجود تنوع فنوتیپی در گونه *A. arabicus* در ۵ منطقه مورد بررسی می‌باشد. میانگین درصد افرادی که به طور صحیح در جمعیت اصلی خود جای گرفتند برای ویژگی‌های ریخت‌سنجی و شمارشی به ترتیب ۸۵/۳ و ۴۸/۳ درصد بود و نشان داد که ویژگی‌های ریخت‌سنجی در مقایسه با ویژگی‌های شمارشی قدرت تفکیک بیشتری در بین نمونه‌های ۵ منطقه از خود نشان دادند.

کلمات کلیدی: شانک ماهیان، ریخت‌سنجی، شمارشی، شانک زردباله عربی، خلیج فارس و دریای عمان

* نویسنده مسئول

مقدمه

خانواده شانک ماهیان یا Sparidae در مناطق استوایی، معتدله و سواحل و فلات قاره جایی که جریان آب گرم وجود دارد، ساکن هستند. این خانواده هرمافروdit (دوجنسی) می‌باشند (Salini et al., 1994).

پراکنش آن‌ها در اقیانوس اطلس، هند و آرام می‌باشد. دارای باله پشتی طویل، معمولا دارای ۱۰-۱۳ عدد شعاع سخت و ۱۰-۱۵ عدد شعاع نرم می‌باشند. باله مخرجی دارای ۳ عدد شعاع سخت و ۱۴-۸ عدد شعاع نرم می‌باشد. وقتی که دهان بسته است آرواره با یک غلاف پوشیده می‌شود. دارای ۲۴ عدد مهره هستند. گونه *Archosargus probatocephalus* در بخشی از سواحل غربی اقیانوس اطلس و گاهی در آب‌های لب شور دیده می‌شود که بندرت به آب‌های شیرین منطقه فلوریدا وارد می‌شود. ۶ زیر خانواده از شانک ماهیان شناسایی شده اند که شامل Boopsinae, Denticinae, Diplodinae, Pagellinae, Parinae و Sparinae می‌باشند. آنالیز آن‌ها نشان‌دهنده یک جد مشترک در شانک ماهیان شامل *Spicara* (قبلا جزء Centranchthidae بوده) می‌باشند. جنس بعدی *Centranchthus* بوده که جزء خانواده شانک ماهیان است و بعنوان مترادف جدیدی برای *Centranchthidae* در نظر گرفته می‌شود. فسیل آنها بعنوان *Centranchthids* رده بندی می‌شود و شامل *Nasloaucea* از دوره میوسن از Modova اروپای شرقی و ۲ گونه از *Spicara* از آذربایجان و الجزایر است. تا کنون ۳۶ جنس و ۱۳۰ گونه از این خانواده شناسایی شده‌اند (Eschmeyer & Frong, 2011).

بیشترین تحقیق درباره این خانواده و جنس و گونه‌های مربوط به آن در دنیا توسط Iwatsuki و همکاران در سال‌های مختلف انجام شده است. اسماعیلی و همکاران در سال ۲۰۱۴ بر روی سیستماتیک گونه شانک زردباله عربی *Acanthopagrus arabicus* تحقیق نمودند و گونه مورد نظر را به جای *A. latus* در منطقه تایید کردند (Esmaili et al., 2014). بررسی‌های دیگر در ایران به چند گزارش و مقاله محدود می‌شود که می‌توان به بیولوژی تغذیه، تاثیر شوری بر تولید مثل، بعضی از جنبه‌های فیزیولوژیک و تاثیر پروتئین و انرژی در مرحله جوانی گونه شانک زردباله عربی اشاره کرد (هلالات، ۱۳۷۹). در سطح منطقه خلیج فارس نیز

تحقیقات انجام شده بر روی جنس *Acanthopagrus* تنها به بررسی ویژگی‌های زیستی و ارزیابی ذخایر آن پرداخته است. Abu-Hakima در سال ۱۹۸۴ برخی از مفاهیم تولید مثلی جنس *Acanthopagrus* را گزارش داد. Samuel و Matheus در سال ۱۹۹۱ میزان رشد و مرگ و میر ۴ گونه از *Acanthopagrus* را در آب‌های کویت گزارش دادند. در سال ۲۰۰۰ بر روی رابطه بین غذا و تغذیه در ماهیان آب‌های ساحلی خور Al-zubair در شمال غربی خلیج فارس مطالعه ای انجام داده است. مطالعات Grandcourt و همکاران در سال ۲۰۰۴ بر روی زیست‌شناسی و ارزیابی ذخایر ۲ گونه *Acanthopagrus bifasciatus* و *Argyrops spinifer* در آب‌های خلیج فارس انجام شد. در سایر نقاط جهان نیز مطالعات بر روی جنس *Acanthopagrus* شامل بررسی شاخص‌های زیستی و تولیدمثلی و ارزیابی ذخایر بوده است. هدف از این مطالعه بررسی ساختار جمعیتی شانک زردباله عربی *A. arabicus* در شمال خلیج فارس و دریای عمان می‌باشد.

مواد و روش‌ها

نمونه‌برداری با شناور فردوس ۱، شناورهای گشت تحقیقاتی میگو و کشتی‌های صیادی و همچنین صیادهای محلی در خلیج فارس و دریای عمان (آب‌های ساحلی استان هرمزگان، بوشهر، خوزستان و سیستان و بلوچستان) بصورت تصادفی از خرداد ۱۳۹۴ تا اردیبهشت ۱۳۹۵ بترتیب در ماه‌های (مرداد، شهریور، مهر، آذر و بهمن ۱۳۹۴ و اردیبهشت، خرداد و مرداد ۱۳۹۵) انجام شد. تعداد ۲۵۴ نمونه تهیه شد (شکل ۱).

شکل ۱: نواحی نمونه‌برداری شده و مورد بررسی در خلیج فارس و دریای عمان

Figure 1: Map of study and sampling regions in Persian Gulf and Oman Sea

عبارتند از *Acanthopagrus arabicus*، *Acanthopagrus argyrops*، *Acanthopagrus berda bifasciatus*، *Diplodus crenidense crenidens indicus spinifer*، *Rhabdosargus haffara sargus kotschy* و *Rhabdosargus sarba* در بررسی طول استاندارد شانک زردباله عربی اختلاف معنی داری در بین ۵ منطقه مورد بررسی در شمال خلیج فارس و دریای عمان مشاهده شد ($p < 0/05$). کمترین طول استاندارد این گونه مربوط به آبهای خوزستان با $140/38 \pm 2/91$ میلی مترو بیشترین طول استاندارد مربوط به شرق تنگه هرمز با $211/11 \pm 7/72$ میلی متر بود (جدول ۱).

نمونه های ماهی پس از صید فریز شده و به آزمایشگاه منتقل شدند (شکل ۲). در آزمایشگاه ابتدا با استفاده از دستگاه دایموند شماره گذاری شدند. سپس بر روی هر نمونه، ۵۴ فاکتور ریخت سنجی و شمارشی با استفاده از کولیس دیجیتالی و با دقت ۰/۰۱ اندازه گیری شدند. تجزیه و تحلیل های آماری اعم از آزمون دانکن، تعیین درصد صحت طبقه بندی افراد، تجزیه به مولفه های اصلی، آنالیز تحلیل توابع متمایز کننده و آنالیز خوشه ای یا کلاستر با استفاده از نرم افزار SPSS 24 انجام شد.

نتایج

در این بررسی گونه های شناسایی شده از خانواده شانک ماهیان Sparidae در محدوده خلیج فارس و دریای عمان

جدول ۱: میانگین طول استاندارد ($\pm S.E$) شانک زردباله عربی در خلیج فارس و دریای عمان (mm)

Table 1: Morphometric measurements standard length and mean ($\pm S.E$) of *A. arabicus* in the Persian Gulf and Oman Sea.

خوزستان	بوشهر	غرب تنگه هرمز	شرق تنگه هرمز	سیستان و بلوچستان	F	Df	P
140/38±2/91	187/55±3/61	154/74±6/52	211/11±7/72	204/61±4/86	41/80	4	<0/05

قرار گرفتند که این نتیجه در حد نسبتا بالایی قرار دارد. جمعیت هر منطقه با درصد بالاتر از ۷۰، صحت طبقه بندی بالایی را نشان داد به این صورت که بیشترین درصد طبقه بندی افراد مربوط به منطقه سیستان و بلوچستان با ۹۶ درصد بود و نمونه های بوشهر با ۸۹/۸ درصد، شرق تنگه هرمز با ۸۷/۵ درصد، خوزستان با ۸۶/۵ و غرب تنگه هرمز با ۷۴/۱ درصد در رتبه های بعدی در گروه های اصلی خود طبقه بندی شدند (جدول ۲).

در بررسی طول استاندارد شانک زردباله عربی با استفاده از آزمون دانکن، گونه مورد نظر در گروه های جداگانه قرار گرفت. نمونه های خوزستان و غرب تنگه هرمز در یک گروه، بوشهر در گروه دیگر و شرق تنگه هرمز و سیستان و بلوچستان در گروه سوم قرار گرفتند. آزمون دانکن نیز نشان داد که اختلاف معنی داری بین غرب تنگه هرمز و شرق تنگه هرمز وجود دارد. نتایج آنالیز طبقه بندی صحیح جمعیت شانک زردباله عربی بر اساس تعداد و درصد برای ویژگی های ریخت سنجی نشان داد که ۸۵/۳ درصد از گونه ها به درستی در جمعیت اصلی خود

جدول ۲: نتایج آنالیز طبقه بندی ویژگی های ریخت سنجی در طبقه بندی شانک زردباله عربی در خلیج فارس و دریای عمان

Table 2: Result of quadratic discriminant functions on Morphometric for Classifying *A. arabicus* in the Persian Gulf and Oman Sea.

منطقه	غرب تنگه هرمز	سیستان و بلوچستان	بوشهر	شرق تنگه هرمز	خوزستان	کل
غرب تنگه هرمز	74/1	1/9	7/4	5/6	11/1	100
سیستان و بلوچستان	0	96/0	0	0	4/0	100
بوشهر	6/1	2/0	89/8	0	2/0	100
شرق تنگه هرمز	12/5	0	0	87/5	0	100
خوزستان	11/5	0	1/9	0	86/5	100

درصد صحت طبقه بندی: ۸۵/۳

نتایج آنالیز خصوصیات ریخت سنجی با استفاده از آنالیز تجزیه به مولفه های اصلی PCA نشان داد که سه مولفه اول در مجموع ۸۷/۷ درصد از تغییرات و بیشترین بار عاملی را به خود اختصاص داده اند. با توجه به جدول ذیل می توان گفت که بیشتر صفات دارای مقدار ویژه بالای ۰/۸ هستند (جدول ۳).

نتایج آنالیز خصوصیات ریخت سنجی با استفاده از آنالیز تجزیه به مولفه های اصلی PCA نشان داد که سه مولفه اول در مجموع ۸۷/۷ درصد از تغییرات و بیشترین بار عاملی را به خود اختصاص داده اند. با توجه به جدول ذیل می توان گفت که بیشتر صفات دارای مقدار ویژه بالای ۰/۸ هستند (جدول ۳).

جدول ۳: آنالیز PCA ویژگی های ریخت سنجی شانک زردباله عربی

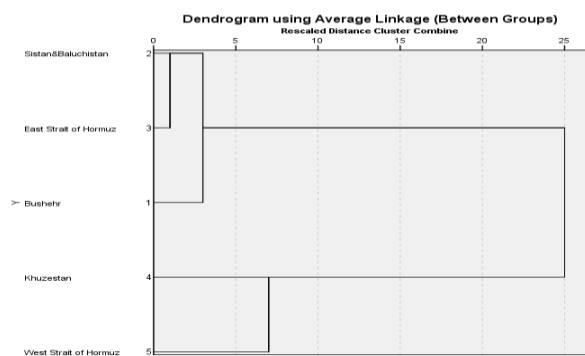
Table 3: PCA Analysis on Morphometric Characteristics of *A. arabicus*

مولفه	مولفه های اصلی و بارهای عاملی مربوطه			درصد تجمعی		
	کل	درصد واریانس	درصد تجمعی	کل	درصد واریانس	درصد تجمعی
۱	۳۰/۲۲۴	۷۱/۹۶۱	۷۱/۹۶۱	۳۰/۲۲۴	۷۱/۹۶۱	۷۱/۹۶۱
۲	۵/۵۳۰	۱۳/۱۶۶	۸۵/۱۲۷	۵/۵۳۰	۱۳/۱۶۶	۸۵/۱۲۷
۳	۱/۱۱۶	۲/۶۵۷	۸۷/۷۸۴	۱/۱۱۶	۲/۶۵۷	۸۷/۷۸۴
۴	۰/۹۵۵	۲/۲۷۵	۹۰/۰۵۹			
۵	۰/۸۲۸	۱/۹۷۳	۹۲/۰۳۱			
۶	۰/۶۷۳	۱/۶۰۳	۹۳/۶۳۴			
۷	۰/۴۰۹	۰/۹۷۳	۹۴/۶۰۷			
۸	۰/۳۰۵	۰/۷۲۶	۹۵/۳۳۳			
۹	۰/۲۶۴	۰/۶۲۹	۹۵/۹۶۱			
۱۰	۰/۲۴۸	۰/۵۹۱	۹۶/۵۵۲			

PCA

از نزدیک بودن و قرابت زیاد نمونه های این مناطق با هم است. همچنین گروه بندی نمونه های خوزستان با غرب تنگه هرمز در مرز کمتر از ۱۰ بیانگر قرابت این دو منطقه است. در حالیکه شرق تنگه هرمز و خوزستان در مرز ۲۵ حاکی از قرابت بسیار پایین و جدایی دو منطقه است (شکل ۳).

تایح تحلیل تابع متمایز کننده (DFA) نیز نشان از جدایی جمعیت گونه مورد بررسی در ۵ منطقه از هم و همچنین جدایی دو منطقه شرق و غرب تنگه هرمز را دارد (شکل ۲).

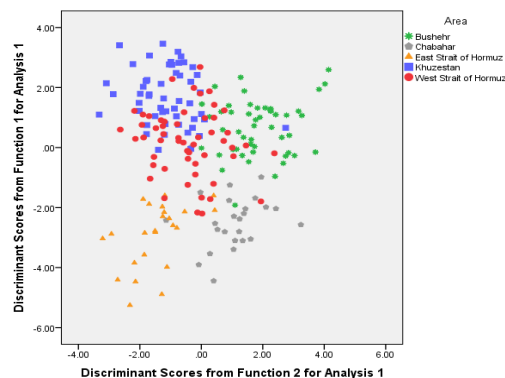

شکل ۳: آنالیز خوشه ای ویژگی های ریخت سنجی شانک زردباله

عربی در خلیج فارس و دریای عمان

Figure 3: Cluster Analysis on Morphometric Characteristics of *A. arabicus*

در بررسی تست هموزنیزه واریانسها (تست لون Levene) پارامترهای شمارشی اعم از باله های پشتی، مخرجی، سینه ای، شکمی و سایر پارامترهایی که قبلا ذکر شد بغیر از تعداد

شکل ۲: آنالیز تابع متمایز کننده (DFA) بر روی ویژگی های

ریخت سنجی شانک زردباله عربی

Figure 2: Discriminant Function Analysis on Morphometric Characteristics of *A. arabicus*

در بررسی آزمون خوشه ای یا کلاستر خصوصیات ریخت سنجی، شرق تنگه هرمز و خوزستان به وضوح در گروه های جدا از هم قرار گرفتند. گروه بندی نمونه های سیستان و بلوچستان با شرق تنگه هرمز و بوشهر در مرز کمتر از ۵ حاکی

شرق تنگه هرمز با ۵۴/۲ درصد، بوشهر ۴۲/۹ و غرب تنگه هرمز با ۳۸/۶ کمترین درصد صحت طبقه بندی را دارا بودند (جدول ۸). بررسی الگوهای تفاوت بالقوه بین جمعیت های مورد مطالعه با استفاده از تجزیه و تحلیل مولفه های اصلی PCA بر روی ویژگی های شمارشی شانک زردباله عربی انجام شد. نتایج آنالیز خصوصیات شمارشی با استفاده از تجزیه به مولفه های اصلی PCA نشان داد که در مجموع تعداد ۴ مولفه اصلی موثر استخراج گردید که در مجموع ۶۵/۳ درصد از تغییرات را به خود اختصاص داده است. تعداد فلسهای روی خط جانبی، تعداد فلس ها از پنجمین باله پستی تا خط جانبی، تعداد فلسهای زیر خط جانبی و تعداد فلس های روی چانه که دارای مقدار ویژه بالای ۰/۵ هستند، بیشترین عوامل تغییر و تفکیک جمعیت بودند (جدول ۴).

فلس های روی خط جانبی، دارای اختلاف معنی داری با یکدیگر در ۵ منطقه بودند ($P < 0/05$). بطوریکه در بررسی باله پستی، اختلاف معنی داری بین جمعیت ۵ منطقه در شمال خلیج فارس و دریای عمان وجود دارد. بررسی باله سینه ای نشان داد که جمعیت خوزستان از سایر مناطق جداست و در بررسی فلس های بالا و پایین خط جانبی، سیستان و بلوچستان، بوشهر و خوزستان دارای جمعیت های جداگانه شدند.

نتایج آنالیز طبقه بندی صحیح جمعیت شانک زردباله عربی براساس درصد برای ویژگی های شمارشی نیز نشان داد که ۴۸/۳ درصد از گونه شانک زردباله عربی به درستی در جمعیت اصلی خود قرار گرفتند که این مقدار در حد متوسط تا پایینی می باشد. نمونه های خوزستان دارای بیشترین درصد صحت با ۵۷/۷ بودند و متعاقب آن سیستان و بلوچستان با ۵۶/۴ درصد،

جدول ۴: آنالیز PCA روی ویژگی های شمارشی شانک زردباله عربی

Table 4: PCA Analysis on Meristic Characteristics of *A. arabicus*

مولفه	کل	درصد واریانس	درصد تجمعی	Total	درصد واریانس	درصد تجمعی
۱	۲/۴۲۰	۲۴/۲۰۰	۲۴/۲۰۰	۲/۴۲۰	۲۴/۲۰۰	۲۴/۲۰۰
۲	۱/۷۹۱	۱۷/۹۰۸	۴۲/۱۰۷	۱/۷۹۱	۱۷/۹۰۸	۴۲/۱۰۷
۳	۱/۲۵۶	۱۲/۵۶۳	۵۴/۶۷۰	۱/۲۶۵	۱۲/۵۶۳	۵۴/۶۷۰
۴	۱/۰۶۷	۱۰/۶۷۲	۶۵/۳۴۲	۱/۰۶۷	۱۰/۶۷۲	۶۵/۳۴۲
۵	۰/۹۹۶	۹/۹۶۲	۷۵/۳۰۴			
۶	۰/۸۰۴	۸/۰۳۷	۸۳/۳۴۰			
۷	۰/۵۹۶	۵/۹۶۳	۸۹/۳۰۴			
۸	۰/۵۱۳	۵/۱۳۰	۹۴/۴۳۴			
۹	۰/۴۱۳	۴/۱۲۵	۹۸/۵۵۹			
۱۰	۰/۱۴۴	۱/۴۴۱	۱۰۰/۰۰۰			

Principal Component Analysis

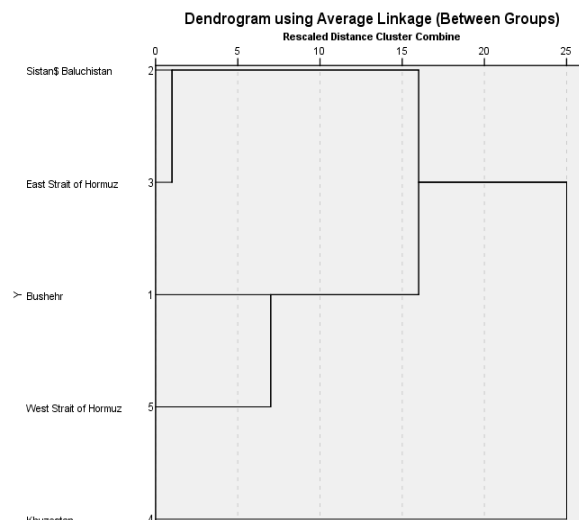
تنگه هرمز در مرز کمتر از ۵ حاکی از نزدیک بودن و قرابت زیاد نمونه های این مناطق با هم است. گروه بندی نمونه های بوشهر با غرب تنگه هرمز در مرز کمتر از ۱۰ بیانگر قرابت این دو منطقه است. در حالیکه سیستان و بلوچستان و بوشهر در مرز ۲۰ حاکی از قرابت بسیار کم نمونه های دو منطقه می باشد. همچنین شرق تنگه هرمز با خوزستان در مرز ۲۵ حاکی از اختلاف معنی دار و جدایی دو منطقه است (شکل ۴).

بررسی تحلیل تابع متمایز کننده (DFA) بر روی ویژگی های شمارشی نیز نشان داد که تفاوت معنی داری بین منطقه غرب و شرق تنگه هرمز وجود دارد ($p < 0/05$). همچنین همپوشانی بین بوشهر و خوزستان در غرب تنگه هرمز و سیستان و بلوچستان در شرق تنگه هرمز حاکی از اختلاف معنی دار در دو منطقه غرب و شرق تنگه هرمز است. در بررسی آزمون خوشه ای یا کلاستر خصوصیات شمارشی، گروه بندی نمونه های سیستان و بلوچستان با شرق

نمونه‌ها در سطوح مختلف دارای اختلاف معنی‌داری هستند. نمودار حاصل از توابع متمایز کننده برای ویژگی‌های ریخت سنجی تمایز بالایی را در بین ماهی سوف در ۳ منطقه مورد مطالعه نشان داد، در حالیکه در مورد ویژگی‌های شمارشی میزان تفکیک کم و نمونه‌های مربوط به ۳ منطقه مورد مطالعه همپوشانی بالایی داشتند. از سوی دیگر میانگین درصد افرادی که به طور صحیح در جمعیت اصلی خود جای گرفتند برای ویژگی‌های ریخت سنجی و شمارشی به ترتیب ۸۹/۵ و ۶۷/۵ درصد بود (اکبرزاده، ۱۳۸۸).

نتایج مطالعات ویژگی‌های ریخت سنجی بر روی گاو ماهی عمق‌زی *Ponticola bathybius* در سال ۱۳۹۳ اختلاف معنی‌داری را در جمعیت‌های این گونه بین مناطق مورد بررسی (بندر انزلی، میانکاله و سلمان‌شهر) نشان داد بطوریکه افراد هر جمعیت بطور میانگین با صحت ۶۸ درصد به جمعیت‌های خود منتسب شدند و از میان صفات بررسی شده صفاتی مانند شعاع‌های نرم باله پشتی دوم، دمی، سینه‌ای و تعداد فلس‌های بالا، زیر و روی خط جانبی از صفات موثر در ایجاد این تمایز بودند (تاجبخش، ۱۳۹۵).

نتایج بدست آمده از بررسی ویژگی‌های ریخت سنجی و شمارشی شانک زردباله عربی نشان داد که ویژگی‌های شمارشی این گونه در بین ۵ منطقه مورد مطالعه دارای اختلاف معنی‌داری هستند. تمامی صفات بغیر از تعداد فلس‌های روی خط جانبی و تعداد شعاع‌های باله مخرجی تفاوت معنی‌داری را در بین افراد ۵ منطقه از خود نشان دادند ($p < 0/05$) که نشان‌دهنده احتمال وقوع تنوع بالای فنوتیپی در بین گونه شانک زردباله عربی در ۵ منطقه واقع در شمال خلیج فارس و دریای عمان می‌باشد. در آزمون PCA ویژگی‌های ریخت سنجی نیز طول‌های کل، استاندارد و چنگالی عامل تفکیک جمعیت این گونه در ۵ منطقه مورد بررسی بودند. نتایج آنالیز خصوصیات شمارشی با استفاده از تجزیه به مولفه‌های اصلی PCA نیز نشان داد که تعداد فلس‌های روی خط جانبی، تعداد فلس‌ها از پنجمین باله پشتی تا خط جانبی، تعداد فلس‌های زیر خط جانبی و تعداد فلس‌های روی چانه بیشترین عوامل تغییر و تفکیک جمعیت این گونه در مناطق مورد بررسی می‌باشند. در واقع مشاهده اختلاف معنی‌دار آماری در هر یک از صفات شمارشی و اندازه‌گیری شده نشان‌دهنده اختلاف واقعی فاصله مابین جمعیت‌ها بوده

شکل ۴: آنالیز خوشه‌ای ویژگی‌های شمارشی شانک زردباله عربی

در خلیج فارس و دریای عمان

Figure 4: Cluster Analysis on Meristic Characteristics of *A. arabicus*

بحث

مطالعه ویژگی‌های ریخت سنجی و شمارشی با هدف تعریف و شناسایی واحدهای جمعیتی از اهمیت بسزایی برخوردار بوده و در گذشته تصور میشد که تغییرات ریختی صرفاً ژنتیکی است. اما امروزه مشخص شده است که این تغییرات هم محیطی است و هم ژنتیکی و حتی در پاره‌ای از موارد اختلافات ریخت شناسی صرفاً ناشی از محیط بوده و اختلافات ژنتیکی هیچ نقشی در آن ندارد (Tudela, 1999). در بررسی‌ای که بر روی جمعیت ماهی سیاه کولی خزری *Vimba persa* در سواحل جنوبی دریای خزر انجام شد ۲۴ شاخص ریخت سنجی و ۵ شاخص شمارشی در هر ماهی اندازه‌گیری گردید. نتایج نشان داد که نمونه‌های ساحل لنگرود بسیار نزدیک به نمونه‌های غرب مازندران بودند و نمونه‌های غرب مازندران هیچ تمایزی از هم نداشتند و همپوشانی بین نمونه‌ها در مورد ویژگی‌های شمارشی زیاد بوده که نشان‌دهنده کارایی کمتر ویژگی‌های شمارشی نسبت به ریخت سنجی می‌باشد (عباسی، ۱۳۹۲). در بررسی مقایسه‌ای ویژگی‌های ریخت سنجی و شمارشی ماهی سوف معمولی *Sander lucioperca* در آب‌های ایرانی دریای خزر و دریاچه سد ارس، ۲۹ ویژگی ریخت سنجی و ۱۳ ویژگی شمارشی در هر ماهی اندازه‌گیری شد. نتایج این بررسی نشان داد که از ویژگی‌های بررسی شده، ۱۴ ویژگی ریخت سنجی و ۶ ویژگی شمارشی در بین

و تفاوت احتمالی در اندازه نمونه های هر منطقه تأثیری در وجود آمدن این اختلاف نداشته است. در بررسی آزمون خوشه‌ای یا کلاستر خصوصیات شمارشی، شرق و غرب تنگه هرمز به وضوح در گروه‌های جدا از هم قرار گرفتند که صحت آزمون کلاستر بر روی ویژگی‌های ریخت سنجی را نیز تأیید می‌کند.

در بررسی های انجام شده طی سالیان متمادی قابلیت کمتر ویژگی های شمارشی برای تفکیک جمعیت ها نسبت به ویژگی های ریخت سنجی پیش از این به اثبات رسیده است. Poulet و همکاران در سال ۲۰۰۴ در بررسی جمعیت های مختلف ماهی سوف در فرانسه عنوان کردند که ویژگی های شمارشی در مقایسه با ویژگی های ریخت سنجی توانایی کمتری در جداسازی نمونه ها دارند و ویژگی های ریخت شناسی ماهیان در مقایسه با سایر مهره داران، بیشتر دچار تغییرات درون و بین گونه ای شده و نسبت به تغییرات ناشی از محیط حساسیت بیشتری دارند (Poulet et al., 2004). در حالی که در بررسی فوق، نتایج آنالیز صفات ریخت سنجی و شمارشی شانک زردباله عربی نشان داد که نتایج ریخت سنجی به مراتب بهتر از شمارشی می باشد. در واقع صفات ریخت سنجی، جدایی نمونه های ۵ منطقه را با صحت بیشتری تأیید کرده است. به این صورت که با توجه به گزارش های گوناگون در خصوص درصد صحت طبقه بندی ذخیره های یک گونه از ۳۹ تا ۵۸ درصد (Stransky et al., 2005)، از ۰ تا ۴۴ درصد (Jonsdottir et al., 2006) و ۱۸/۱ تا ۴۴/۵ درصد برای صحت های پایین (Merigot et al., 2007)، ۶۳/۸ تا ۶۸/۸ درصد برای صحت های متوسط (Tuset et al., 2003) و بالای ۷۵ درصد برای صحت های بالا (Frieland and Reddin, 1994) می باشد. در این بررسی درصد صحت طبقه بندی ویژگی های ریخت سنجی ۸۳/۵ درصد تعیین شد که در طبقه بندی جز صحت های بالا می باشد. نتایج آنالیز ویژگی های ریخت سنجی میزان موفقیت بالا را در صحت طبقه بندی تأیید نمود. نتایج آنالیز طبقه بندی صحیح جمعیت شانک زردباله عربی براساس درصد برای ویژگی های شمارشی نیز نشان داد که ۴۸/۳ درصد از گونه ها به درستی در جمعیت اصلی خود قرار گرفتند که این مقدار با توجه به منابع ذکر شده در حد پایین صحت طبقه بندی قرار دارد.

تغییرات محیطی باعث تغییرات در پاسخ فیزیولوژیکی و در نهایت پاسخ ریختی در بدن شده که از این طریق ماهی می تواند اثرات تغییرات محیطی را تعدیل کند (Hossain et al., 1983; Stearns, 2010). برای مثال تغییرات در فاکتورهایی نظیر دما، شوری، سرعت، جریان آب، دسترسی به مواد غذایی، الگوهای شنا، نور و گازهای محلول بخصوص در دوران تکوینی یا در زمان پیش یا پس از نشست لارو می توانند باعث تمایز ریختی شوند. در واقع صفات ریخت شناسی می توانند انعطاف پذیری بالایی در پاسخ به چنین فاکتورهایی داشته باشند. فاصله جغرافیایی نیز می تواند به عنوان عامل مهمی در جدایی جمعیت ها عنوان شود. Turan و همکاران در سال ۲۰۰۴ نشان دادند که آنچوی ماهیان ساکن در دریای سیاه، اژه و مدیترانه به علت فاصله زیاد از هم و عدم ارتباط، جمعیت های مجزایی را تشکیل می دهند. تمایزات ریختی در جمعیت ها در یک زیستگاه که دارای مکان هایی با شرایط فیزیوشیمیایی متفاوت است نیز دیده می شود. مطالعه بر روی ماهیان سوف حاجی طرخان در دریاچه Erie بر اساس سیستم تراس نشان داد که علیرغم حضور این ماهیان در یک اکوسیستم، جمعیت های متعدد تولید مثلی در فواصل جغرافیایی کم (۱۷ تا ۹۴ کیلومتر) دیده می شوند که عواملی مانند شرایط لیمنولوژی و وجود سد (عمق آب بعنوان یک سد و عامل محدود کننده در حرکت ماهی) بر این جدایی تأثیر دارند (Kocovsky et al., 2013).

شانک زردباله عربی نیز دارای دامنه پراکنش وسیع و تنوع ریختی است که در واقع نشاندهنده تنوع سازگاری آن گونه با محیط زندگی اش می باشد (Esmaeili et al., 2014). مناطق مورد مطالعه دارای شرایط اکولوژیکی متفاوتی از قبیل دما، جریانات، اکسیژن می باشند با توجه به پراکنش این گونه، جدایی جمعیت ها به دور از انتظار نیست. بر اساس نتایج فوق، تفاوت های مشاهده شده را می توان عمدتاً به تفاوت در شرایط زیستگاهی و فواصل جغرافیایی مرتبط دانست. در واقع عوامل زیستگاهی و فاصله جغرافیایی در بروز تغییرات جمعیت موثر هستند چرا که برای ایجاد تمایز جمعیتی لزوماً نیازی به وجود سدهای جغرافیایی یا فواصل جغرافیایی زیاد میان جمعیت ها نیست بلکه در بسیاری از موارد به علت ویژگی خاص زیستگاه و ناهمگون بودن قسمتهای مختلف آن، جدایی جمعیتی اتفاق می افتد (Kocovsky et al., 2013). از این-

Friedland, K. and Reddin, D., 1994. Use of otolith morphology in stock discriminations of Atlantic salmon (*Salmo salar*). Canadian Journal of Fisheries and Aquatic Sciences, 51(1): 91-98.

Grandcourt, E.M., Al Abdessalaam, T.Z., Francis, F. and Al Shamsi, A.T., 2004. Biology and stock assessment of the sparids, *Acanthopagrus bifasciatus* and *Argirops spinifer* (Forsskal, 1775), in the Southern Arabian Glf. Fisheries Research, 69: 7-20.

Hossain, M.A., Nahiduzzaman, M., Saha, D., Khanam, M.U.H. and Alam, M.S., 2010. Landmark-based morphometric and meristic variation of the endangered carp, *Kalibaas Labeo calbasu*, from stocks of two isolated rivers, the Jamuna and Halda, and a hatchery. Zoological studies, 49(4): 556-563.

Iwatsuki, Y., 2013. Review of the *Acanthopagrus latus* complex (Perciformes: Sparidae) with descriptions of three new species from the Indo-West Pacific Ocean. Journal of Fish Biology, 83: 64-95.

Iwatsuki, Y. and Heemstra, P.C., 2011. *Polysteganus mascarenensis*, a new sparid fish species from Mascarene Islands, Indian Ocean. Zootaxa 3018, pp: 13-20.

Jonsdottir, I.G., Campana, S.E. and Marteinsdottir, G., 2006. Otolith shape and temporal stability of spawning groups of Icelandic cod (*Gadus morhua*). ICES Journal of Marine Science: Journal du Conseil, 63(8): 1501-1512.

Kocovsky, P.M., Sullivan, T.J., Knigth, C.T. and Stepien, C.A., 2013. Genetic and mormometric differences demonstrate fine-scale population substructure of the yellow

رو نتایج این تحقیق نشان داد که هر یک از افراد این گونه بین غرب و شرق تنگه هرمز در حوضه خلیج فارس و دریای عمان باید به عنوان یک ذخیره جدا که فرآیندهای تکاملی در آن جریان دارد، در نظر گرفته شود.

منابع

- اکبرزاده، آ.، ۱۳۸۸. بررسی مقایسه ای ویژگی های ریخت سنجی و شمارشی ماهی سوف معمولی *Sander lucioperca* در آب های ایرانی دریای خزر و دریاچه سد ارس. مجله زیست شناسی ایران، ۲۲(۳): ۵۳۵-۵۴۵.
- تاجبخش، ف.، ۱۳۹۵. تغییرات خصوصیات مورفولوژی، تنوع ژنتیکی و برخی جنبه های بیولوژی گاوماهی عمق زی *Ponticola bathybius* در طول سواحل ایرانی جنوبی دریای خزر. پایان نامه، دانشکده علوم زیستی دانشگاه شهید بهشتی.
- عباسی، ک.، ۱۳۹۲. بررسی ساختار جمعیتی ماهی سیاه کولی خزری *Vimba persa* در سواحل جنوبی دریای خزر با استفاده از ویژگیهای ریخت سنجی تراس و شمارشی. نشریه بهره برداری و پرورش آبزیان. جلد ۲، شماره ۲، صفحه ۳۳ تا ۴۸.
- هلالات، ص.، ۱۳۷۹. بررسی برخی از ویژگی های بیولوژیک ماهی شانک *Acanthopagrus latus* در منطقه خور موسی. پایان نامه، دانشگاه شهید چمران اهواز.
- Abu-Hakima, R., 1984. Some aspects of the reproductive biology of *Acanthopagrus*. Journal of Fish Biology, 25(25): 515-525.
- Eschmeyer, W.N. and Froing, J.D., 2011. Pisces. In: Zhang, Z-Q. (Ed). Animal biodiversity: An outline of higher level classification and survey of taxonomic richness. Zootaxa, 3148: 26-38.
- Esmaili H.R., Masoudi M. and Mehraban H.R., 2014. Assignment of *Acanthopagrus* population in the Persian Gulf drainage system of Iran to *Acanthopagrus arabicus* Iwatsuki, 21013 (Perciformes: Sparidae). Iranian Society of Ichthyology. 1(1): 23-28.

- perch *Perca flavescens*: need for redefined management units. *Journal of Fish Biology*, 82(6): 2015-2030.
- Mathews, C.P. and Samuel, M., 1991.** Growth, mortality and length-weight parameters for some Kuwaiti fish and shrimp. *Fishbyte*, 9(2): 30-33.
- Merigot, B., Letoureur, Y. and Lecomte-Finiger, R., 2007.** Characterization of local populations of the common sole *Solea solea* (Pisces, Soleidae) in the NW Mediterranean through otolith morphometrics and shape analysis. *Marine Biology*, 151(3): 997-1008.
- Nasir, N.A., 2000.** The food and feeding relationship of the fish communities in the inshore waters of Khor Al-Zubair, northwest Arabian Gulf. *Cybiurn*, 24(1): 89-99.
- Poulet, N., Berrebi, P., Crivelli, A.J., Lek, S. and Argillier, C., 2004.** Genetic and morphometric variation in the pikeperch (*Sander lucioperca*) of a fragmented delta. *Arch. Hydrobiol*, 159(4): 531-554.
- Salini, J.P., Blaber, S.J. and Brewer, D.T., 1994.** Diet of trawler predatory fish of the Gulf of Carpentaria, Australia, with particular reference to predation on prawns. *Aust. J. Mar. Freshwater. Res*, 45(3): 397-411
- Stearns, S.C., 1983.** The evolution of life-history traits in mosquitofish since their introduction to Hawaii in 1905: rates of evolution, heritabilities, and developmental plasticity. *American Zoologist*, 23(1): 65-75.
- Stransky, C. and MacLellan, S.E., 2005.** Species separation and zoogeography of redfish and rockfish (*Sebastes* genus) by otolith shape analysis. *Canadian Journal of Fisheries and Aquatic Science*, 62: 2265-76
- Tudela, S., 1999.** Morphological variability in a Mediterranean, genetically homogeneous population of the European anchovy, *Engraulis encrasicolus*. *Fisheries Research*. 42: 229-243.
- Turan, C., Oral, M., ozturk, B. and Duzgunes, E., 2004.** Morphometric and meristic variation between stocks of Bluefish (*Pomatomus saltatrix*) in the Black, Marmara, Aegean and northeastern Mediterranean Sea. *Fisheries Research*, 79(1): 139-147.
- Tuset, V.M., Lozano, I.J., Gonzalez, J.A., Pertusa, J.F. and Garci a-Diaz, M., 2003.** Shape indices to identify regional differences in otolith morphology of scomber, *Serranus cabrilla* (L., 1758). *Journal of Applied Ichthyology*, 19: 88-93.

Study on population structure of Arabian yellowfin seabream (*Acanthopagrus arabicus*) in the Persian Gulf and Oman Sea

Doustdar M.¹; Kaymaram F.^{2*}; Seifali M.³; Jamili Sh.²; Bani A.⁴

*farhadkaymaram@gmail.com

1-Faculty of Marine Biology, Islamic Azad University, Science and Research Branch, Tehran, Iran

2-Iranian Fisheries Science Research Institute, Agricultural Research, Education and Extension Organization

3-Plant Sciences Department, Faculty Biological Sciences, Alzahra University, Vanak, Tehran, Iran

4-Department of Biology of Science University of Guilan, Rasht, Iran

Abstract

In the present study, various species of Sparidae family in the Persian Gulf and Oman Sea and the population structure of the dominant and significant species of the genus *Acanthopagrus* were studied based on morphometric and meristic characteristics from June 2014 to May 2016. Fish samples were collected monthly from five different areas in the Persian Gulf and Oman Sea including Khuzestan, Bushehr, the western and the eastern parts of the Strait of Hormuz, and Sistan and Baluchistan. Overall, 54 characteristics of samples comprising 41 morphometric and 13 meristic characteristics were measured and 9 species from Sparidae family were identified including *Acanthopagrus arabicus*, *Acanthopagrus bifasciatus*, *Acanthopagrus berda*, *Argirops spinifer*, *Crenidense crenidens*, *Diplodus sargus kotschyi*, *Sparidentex hasta*, *Rhabdosargus sarba* and *Rhabdosargus haffara*. The results of Duncan's test on data from analysis on classification of morphometric and meristic characteristics, Principal Component Analysis (PCA), Discriminant Function Analysis (DFA), the Cluster test on the morphometric and meristic characteristics and standard length showed significant differences among samples collected from different areas ($p < 0.05$). This result indicated the phenotypic diversity of *A. arabicus* in the 5 studied areas. The average percentages of the numbers that were located properly in their original population for the morphometric and meristic characteristics were 85.3 and 48.3%, respectively which indicated that the morphometric characteristics had more classification ability than the meristic characteristics.

Keywords: Sparidae, Morphometry, Meristic, *Acanthopagrus arabicus*, Persian Gulf and Oman Sea

---

*Corresponding author